

# Gilabèrt Nariòo, una vida de combat per l'occità

JORDI FERNÁNDEZ-CUADRENCH / ENRIC MONNÉ I CAMPS\*

\* Jordi Fernández-Cuadrench, historiador, ha estat director de l'Institut Occitan (Pau, Aquitània) entre 1998 i 2003, i comissari de l'exposició *Càtars i trobadors. Occitània i Catalunya: renaixença i futur* (Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, 5 d'abril – 27 de juliol del 2003).

\* Enric Monné, periodista i bon coneixedor de la cultura francesa, és autor, amb Luïsa Selga, del llibre *Història de la crida a la solidaritat en defensa de la llengua, la cultura i la nació catalanes* (Edicions La Campana, Barcelona 1991). Ambdós preparen actualment un llibre destinat a donar a conèixer la complexa realitat occitana al públic català.

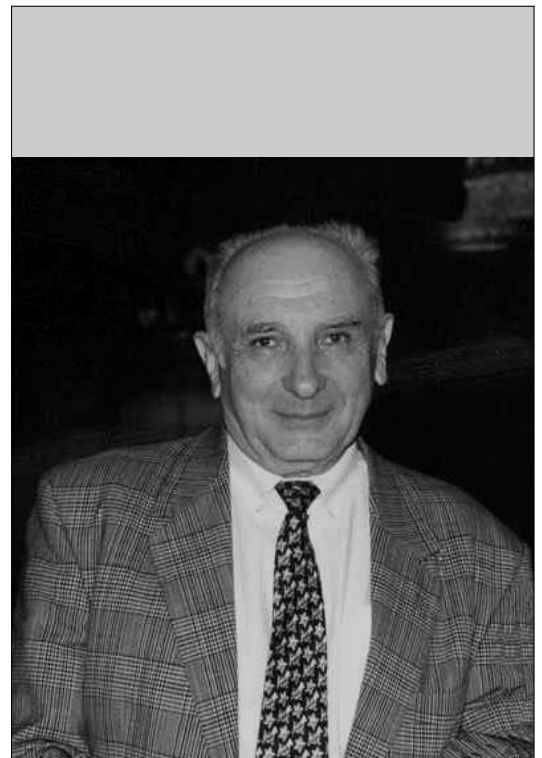


Jordi Fernández-Cuadrench



Enric Monné i Camps

Fill d'una família pagesa del Bearn, Gilabèrt Nariòo (Balansun, 1928) ha treballat en l'ensenyament, l'exèrcit, la mineria, el comerç i essencialment en la indústria de l'alumini, passant vint anys a l'estranger. És a l'Àfrica i sobretot a Grècia, en contacte amb diverses cultures, on pren consciència de la vàlua de la seva llengua: l'occità. Poliglòt autodidacte, esdevé en 1972 corrector dels cursos d'occità per correspondència del prestigiós Collègi d'Occitània de Tolosa i es dedica a la difusió d'una llengua genuïna, sense gallicismes, tant des de la crònica «Parlar plan» de la revista *País Gascons* com des del programa «Un mot entà tot» de Ràdio País. Amb Miquèu Grosclaude ha publicat *Répertoire des conjugaisons occitanes de Gascogne* (1998) i el primer volum del *Diccionari francés-occitan (gascon)* (2003), eines destinades a afavorir l'aprenentatge de l'occità. Col·laborador de diferents revistes occitanes, és autor d'obres de teatre (*L'alemanda*, *Lo crit deu còr*, *S'aví sabut* i *Lo gran talamèr*), així com també del recull de poemes *La mar de Coríntia*. Ha escrit diverses cançons per a grups occitans, com Nadau o Los Pagalhós, i ha traduït a l'occità cançons tan emblemàtiques com *L'estaca*, de Lluís Llach, o *Les Enfants du Pirée*, de Mikis Theodorakis. També és el traductor occità de les novel·les catalanes *La Bíblia valenciana*, de Rafael Tasis, i *Joc brut*, de Manuel de Pedrolo. En 2002 és guardonat amb el premi Guilhèm d'Aquitània de l'Institut Occitan, en reconeixement per la seva tasca en favor de la llengua i la cultura occitana. Gilabèrt Nariòo és, des de fa més de trenta anys, un referent indiscutible per a tots els qui defensen l'occità de Gascunya i en general per al moviment cultural gasc.



Gilabèrt Nariòo

—En quin moment us adoneu que la vostra és una veritable llengua?

—Tenia vint anys, era a Alemanya fent el servei militar i assistia a un curs tècnic d'armament i carros d'assalt de l'exèrcit americà. Al cap d'uns quants dies l'oficial britànic que l'impartia es va estranyar que un francès com jo fos capaç de pronunciar tan bé l'anglès i l'alemany, de dir correctament «house» o «Heidelberg», per exemple, i em va demanar quina era la meua llengua ma-

terna. Li vaig respondre que l'única llengua que coneixia era el francès; però, davant la seva insistència, vaig dir-li que a casa parlàvem «patuès». Aquest oficial s'havia adonat que els occitans teníem més facilitat que no pas els francesos del nord per a parlar altres llengües i, més concretament, havia detectat que els gascons pronunciaven la hac aspirada sense problemes<sup>1</sup>. Jo em vaig sentir per primer cop orgullós de la meua llengua.

—En el llibre *Converses amb el meu gos sobre França i els francesos*, l'escriptor nordcatalà Joan-Lluís Lluís descriu com es va introduir el sentiment de vergonya envers la llengua pròpia de la Catalunya del Nord. Com s'ha dut a terme aquest procés a Occitània i quines han estat les reaccions de la població?

—L'ensenyament obligatori instaurat a França per Jules Ferry a finals del segle XIX va imposar l'aprenentatge del francès, excloent de l'escola l'occità<sup>2</sup>. Els

1. El gascò és un dels tres grans grups dialectals de l'occità o llengua d'Oc, al costat de l'occità septentrional (alpí, alvernès i llemosí) i de l'occità meridional (llenguadocià i provençal). Situat a l'extrem occidental d'Occitània, dins el triangle definit per l'oceà Atlàntic, la vall del riu Garona i el Pirineu, el gascò té un dels seus trets característics en la pronunciació aspirada de la lletra hac.

mestres tenien la missió d'introduir la vergonya al cap de la gent que no parlava la llengua de l'Estat. En els anys trenta la població no s'avergonyia pas de parlar occità al mercat, per exemple, però sí davant de gent d'un cert nivell, com ara metges o professors. Quan començàvem a anar a l'escola, a cinc o sis anys, teníem dificultats per a parlar en francès i, quan algú deia alguna paraula en «patuès» —perquè el nom de la nostra llengua no ens l'ensenyaven pas—, era sistemàticament castigat amb un cop de regle als dits.



—En els anys quaranta i cinquanta l'occità era encara la llengua habitual del país. En vint anys, però, tot va canviar...

—Això va iniciar-se durant la Segona Guerra Mundial, amb l'arribada dels refugiats: jo he presenciat com amb la gent de la Guerra Civil Espanyola ens arribàvem a entendre parlant en occità, perquè era més proper a la seva llengua que no pas el francès. Però a partir de 1940, arran de la desfeta de l'exèrcit francès contra les tropes alemanyes, ens arribaren refugiats del nord de França. Això va provocar un gran xoc entre la població, perquè els nousvinguts no podien acceptar que a la mateixa França hi hagués gent que no parlés francès i no paraven d'avergonyar-nos. Paradoxalment, amb els espanyols, majoritàriament aragonesos, ens hi podíem entendre en occità, mentre que amb els francesos no era pos-

sible per qüestió de mentalitat. Recordo que, a casa, el pare i la mare no gosaven parlar occità a taula davant els francesos del nord que vam haver d'acollir. Els refugiats espanyols que es van quedar al país, normalment, acabaren aprenent l'occità; per contra, la majoria dels francesos ens obligaven a parlar-los en la seva llengua.

Després, amb l'arribada de la ràdio i la televisió es va produir un nou xoc. Abans, a la sobretaula, a les vetllades, la gent parlava l'occità; però, amb la presència en totes les llars d'aquests mitjans on no era permesa ni una sola paraula en occità, va entrar a casa la llengua de París. El paper de la gent gran, que tantes experiències podien transmetre als joves, va ser substituït per la televisió, i de mica en mica es va anar perdent la llengua.

—Com és que molts pares van decidir de parlar francès als fills, encara que fos un mal francès, interrompent així la transmissió natural de la llengua?

—Les persones que van canviar, de la llengua pròpia a l'apresa, creien que ho feien per a bé. Va ser, però, una decisió presa sota pressió, i això va provocar un gran xoc interior. Jo, quan el meu pare em volia fer parlar francès a taula davant els refugiats, m'escapava; no pas per defensar la llengua, sinó perquè per a mi aquella no era la relació íntima a què estava acostumat. Tot l'entorn, però, ens empenyia a parlar francès: l'escola, l'església, la ràdio, la televisió. La llengua occitana era vinculada a les feines del camp, al bestiar, i els joves que volien sortir d'aquest medi i estudiar havien de dominar el francès.

—¿No era concebible, doncs, parlar totes dues llengües?

—Al contrari! L'escola inculcava que era més segur aprendre bé el francès si només es parlava en aquesta llengua. El bilingüisme era vist negativament, perquè portava, deien, a barrejar les llengües.

—Quan arribeu a desenvolupar la vostra consciència occitanista i a voler treballar per la llengua?

—Vaig passar quatre anys a Gàmbia, que en aquella època era una colònia britànica. Allà vaig poder conèixer mai-nada que estudiaven gal·lès per correspondència, i les seves famílies em van fer comprendre els valors del bilingüisme. Més tard vaig anar a treballar a Grècia, on un grec que havia estudiat francès a la Universitat de Montpeller em va ensenyar que la meua llengua es deia *occità* i que el meu país era Occitània. Tot això, afegit al fet que quan tornava a casa per vacances m'adonava com reculava l'ús de la llengua, com gent que abans m'havien parlat en occità ara em parlaven en francès, em va fer decidir a treballar per la llengua.

—Quins han estat els mestres que han possibilitat que un autodidacte com vos s'hagi convertit en un expert de l'occità de Gascunya?

—El fet que l'occità hagi estat la meua llengua materna m'ha permès de tenir un vocabulari ric d'una manera natural i espontània. Però, l'esdeveniment que em va portar a aprendre a escriure la meua llengua va ser conèixer l'escriptor bearnès Roger Lapassada l'any 1968, en tornar de Grècia. Era un home d'un carisma extraordinari, que també va prendre consciència de la unitat de la llengua occitana a l'estranger: en un camp de presoners a l'Alemanya nazi va constatar que tant provençals, com gascons, com llenguadocians deien «òc»<sup>3</sup> i cantaven una mateixa cançó, *Aqeras montanhas*<sup>4</sup>. Ell, que era un home físicament feble, afirmava que allò que li va permetre de resistir en aquell camp va ser la llengua. Quan va sortir d'allà i tornà al Bearn, va posar-se a treballar en aquest àmbit: fou un militant actiu que va saber envoltar-se de gent de gran vàlua, com Miquèu Grosclaude i Robèrt Darrigrand. Cal dir que no s'accontentava d'escriure, sinó que explicava què era la llengua, infonent interès a tothom —ja fos organitzant reunions als pobles o bé a través de les emissions de Ràdio País, a Pau— perquè la parlés. Va ser ell qui em va convèncer, per exemple, que calia escriure obres de teatre modernes en occità.

2. L'escola pública, gratuïta, laica i obligatòria va ser instaurada a França per Jules Ferry, ministre d'Instrucció Pública de la Tercera República, entre 1881 i 1885. Amb aquesta no solament fou imposat el francès com a única llengua de l'ensenyament, sinó que també s'instaurà un sistema repressiu que castigava severament els alumnes que parlaven alguna de les altres llengües de França.

3. Adverbi d'afirmació que ha donat nom a la llengua occitana.

4. Cançó tradicional molt popular arreu de les terres occitanes, coneguda també amb el nom de *Se canti*. Avui és considerada l'himne d'Occitània.

**—Com vau viure el pas de la llengua oral a la llengua escrita?**

—No em va suposar cap gran problema, pel meu coneixement d'altres llengües modernes<sup>5</sup>. A més, tant Roger Lapassada com Miquèu Grosclaude propugnaven la recuperació d'una llengua autèntica, allunyada del francès, que era precisament la que jo coneixia, la que es parlava cada dia al Bearn de la meua infantesa i adolescència; una llengua que encara mantenia la sintaxi que li era pròpia.

**—Pel que fa a la qualitat de la llengua actual, ¿no es corre el risc d'anar cap a un occità light, més afrancesat?**

—Aquest risc hi pot ser; però, si passa això, serà culpa nostra. Sovint perdem massa temps en discussions estèrils. Hi ha alguns intel·lectuals que volen imposar arreu un occità de referència, artificial, que obeeix a una concepció lingüística pròpia del jacobinisme francès. Els gascons som occitans perquè parlem gascó; el que necessitem no és que ens diguin quin occità cal parlar; el nostre problema és que la gent decideixi de parlar-lo. El que cal és ensenyar als joves la llengua autèntica, la parla dels locutors naturals.

**—I què penseu de la gent jove que parla occità correctament però amb fonètica francesa, en la pronúncia de les erres, per exemple?**

—No crec pas que sigui una evolució natural de la llengua, com defensen alguns. Afortunadament, Catalunya és a prop. Entre altres mesures per a aturar aquest procés, penso que caldria fomentar els intercanvis entre escolars occitans i catalans, i organitzar estades d'aprenentatge fonètic per al jovent occità al Principat.

**—¿Creieu que l'occità podria protagonitzar una revolució tranquil·la, una presa de consciència cívica, com la que es va produir al Quebec en els anys seixanta?**

—Cal convèncer la població perquè parli la llengua, i també cal convèncer els qui tenen el poder de decisió, els polítics i els estaments culturals, de la utilitat de la llengua. Hi ha un gran treball a fer de convenciment que el bilingüisme és un ricament.

**—Heu observat una evolució positiva de la societat occitana respecte a la llengua en els darrers anys?**

—Vull ser optimista pel que fa a la recuperació de la llengua: almenys a Gascunya, penso que hi ha la voluntat de recuperar-la. També hi ha més disposició per part de les institucions, encara que no de totes, eh?, però la gent no rebutja l'ensenyament de l'occità com abans; comença a comprendre que és útil. Els occitans comencen a adonar-se de la importància de preservar la seva identitat.

**—Podria ser la cultura occitana un factor de reactivació econòmica, una mena d'imatge de marca, com al País Basc o la Bretanya?**

—Pot i deu ser-ho. La recuperació de la llengua no pot pas restar al marge del factor econòmic. Cada vegada hi ha més magatzems a Gascunya que, seguint l'exemple basc, fan la seva publicitat en occità i francès, i crec que això s'anirà estenent. Cal tornar a explicar a la gent quina és la nostra llengua i la utilitat que té parlar-la (com feien els militants occitanistes dels anys setanta), més que no pas elucubrar sobre una llengua artificial.

**—Creieu que França pot arribar a ser algun dia un estat plurilingüe?**

—A poc a poc, crec que França arribarà a evolucionar, perquè té el problema cors, el basc...; però està tan sacralitzat, el francès, que serà difícil. A més, França està molt lligada al seu model centralista: la seva descentralització és una gran contradicció. En tot cas, la pressió d'Europa hi ha de tenir un paper decisiu.

**—La modificació de l'article segon de la Constitució Francesa, que declara que «el francès és la llengua de la República», seria indispensable per a avançar?**

—Afirmen que aquest article es va introduir per a protegir el francès de la penetració de l'anglès<sup>6</sup>, no pas contra les llengües dites regionals; però això és un exemple del doble llenguatge que es practica contínuament a França, ja que moltes vegades s'ha utilitzat per a impedir l'ensenyament de l'occità. Cal una llei que oficialitzi les llengües «regionals»<sup>7</sup>.



**—Parlem del vostre diccionari francès-occità (gascó). D'on parteix la idea de fer-lo?**

—La nostra gran sort ha estat l'existència dels treballs fets pels felibres, com ara el diccionari de Simin Palay, una obra d'unes 80.000 entrades publicada en 1932<sup>8</sup>. Palay, que no era pas lingüista, es va dedicar a incloure-hi tot el que sabia de la llengua, perquè tenia una gran voluntat de conservar-ne les expressions pròpies. Aquest diccionari era gascó-francès, però en els anys setanta les coses havien canviat, i molt: els joves sabien francès i no pas occità. Per això Roger Lapassada, Robèrt Darrigrand i Miquèu Grosclaude van tenir

5. A més d'occità i francès, Gilabert Nariò parla alemany, anglès, català, espanyol i grec.

6. L'article segon de la Constitució francesa és una llei orgànica del 24 de juny de 1992.

7. A França l'occità, com la resta de llengües «regionals», no disposa de cap estatus jurídic i no és permès que les administracions l'utilitzin oficialment. Aquesta situació contrasta amb la de la Vall d'Aran, on l'aranès, varietat de l'occità de Gascunya, és reconegut com a llengua pròpia de l'Aran i cooficial amb el català i l'espanyol (Llei de règim especial de la Vall d'Aran, promulgada pel Parlament de Catalunya el 13 de juliol de 1990), i amb la de les *Valadas Occitanas* del Piemont italià, on l'occità és reconegut com a llengua històrica (Llei 3366 sobre les *Norme in materia de tutela delle minoranze linguistiche storiche*, promulgada pel Parlament italià el 15 de desembre de 1999).

8. PALAY, Simin: *Dictionnaire du béarnais et du gascon modernes*, 1932 (reed. 1963 i 1991).

9. Associació creada en 1960 per Roger Lapassada. És la secció dels Pirineus Atlàntics de l'Institut d'Estudis Occitans. Desenvolupa una important tasca editorial amb la publicació de nombrosos llibres de llengua, literatura i història occitana, especialment gascona, i d'ençà de 1967 publica la revista mensual *País Gascons*. Gilabert Nariò n'és membre des de 1970 i n'ha estat el president entre 1976 i 2002.

la idea de fer un diccionari francès-gascó a partir del d'en Palay i la van impulsar des de l'associació *Per Noste*<sup>9</sup>. La decisió de fer-lo es va prendre en 1972, i Miquèu Grosclaude<sup>10</sup> em va demanar de treballar-hi plegats. Ell era el lingüista, el tècnic, i jo el locutor natural. Cada vegada que jo volia explicar una paraula o escriure-la d'una manera determinada, Grosclaude me n'explicava l'etimologia; quan ell volia saber com es deia una determinada locució francesa en occità, m'ho demanava a mi; ens complementàvem.

el nombre de mots s'ha anat incrementant a mesura que avançava l'obra: inicialment Miquèu Grosclaude volia que fos un diccionari per a les escoles, d'uns 7.000 mots; després va acceptar que arribés a uns 20.000, però jo volia que passés de 40.000. Finalment, després de força discussions, en tindrà uns 45.000. El primer volum (lletres A-K) ha aparegut a finals del 2003; el segon està molt avançat, però no sé pas quan sortirà, perquè d'ençà la mort d'en Miquèu no hi he pogut treballar.

**—Per últim, com veieu el futur de les relacions entre Catalunya i Occitània?**

—Quan vaig a Barcelona hi ha gent que es pensen que sóc nordcatalà, i és que molts catalans encara ignoren què és Occitània. Cal que els catalans coneixin el que som, tot el que hem patit, per a entendre el sentiment de vergonya del poble occità, per exemple; cal que sàpiguen que entre Provença i Gascunya es parla una única llengua, amb variants però comuna, i que és molt propera al català. És molt important per a nosaltres que els catalans ens



Vista de l'Ossau (2.884m), muntanya símbol de la regió occitana del Bearn

**—¿El diccionari ha estat, doncs, una empresa de llarga durada?**

—Durant aquests trenta anys hem tingut l'inestimable suport de *Per Noste*, que n'ha fet l'edició; però malauradament el nostre compromís associatiu ens ha portat sovint a fer tasques menys importants però més immediates, com ara treure la revista *País Gascons* en lloc de prioritzar la redacció del diccionari. Per altra banda,

**—Creieu que tot i ser un diccionari gascó pot utilitzar-se en altres indrets d'Occitània?**

—És clar que sí, arreu d'Occitània, perquè hem intentat de conservar l'autenticitat del gascó. Jo he viscut molts anys a Provença, a Alvèrnia i al Llenguadoc, i he pogut constatar la unitat de l'occità. Els dialectes no són cap problema per a aquells que dominen la llengua: fins i tot pot ser útil als catalans<sup>11</sup>!

transmetin la seva experiència, ja que aquesta ens permetrà d'avançar amb més fermesa, d'evitar molts errors i adaptar bones idees. Dit això, la millor ajuda que podem rebre de la gent de Catalunya és sens dubte el seu convenciment de parlar sempre i arreu la llengua catalana i el fet de tenir-la ben apresada i estudiada, divulgant-la amb tots els mitjans possibles, com n'és exemple aquesta revista. ♦

10. Miquèu Grosclaude (1926-2002) és autor, entre altres obres, de *Grammaire abrégée de gascon* (en col·laboració amb Robèrt Darrigrand) (1976), *Lo gascon lèu e plan* (1977), *La langue béarnaise et son histoire. Étude sur l'évolution de l'occitan du Béarn du XIII<sup>e</sup> siècle à nos jours* (1986), *Dictionnaire toponymique des communes du Béarn* (1991), *Dictionnaire étymologique des noms de famille gascons* (1992, reed. 2003), *Répertoire des conjugaisons occitanes de Gascogne* (en col·laboració amb Gilabèrt Nariò) (1998), *Dictionnaire toponymique des communes des Hautes-Pyrénées* (en col·laboració amb Jean-François Le Nail) (2000) i *70 clés pour la formation de l'occitan de Gascogne* (2000).

11. Es pot encomanar el primer volum (lletres A-K) del *Diccionari francès-occitan (gascon)* a l'associació *Per Noste* – Maison Crestiàa – 7, avienguda Francis-Jammes – 64300 ORTÈS. Tel./fax 00 33 559 67 07 11. El preu és de 30 € (més 3 € de tramesa).